

Drugdje je Rod, tamo treba skakati!
 (Ili: nekoliko ganutljivih opaski o ispitnom gradivu na
 katedri hrvatske državne i pravne povijesti Pravnoga
 fakulteta u Zagrebu)

Budući da u svome članku «Pitanje državnosti Nezavisne Države Hrvatske», objavljenom u *Časopisu za suvremenu povijest* br. 3/2011., zastupam stajalište da je Nezavisna Država Hrvatska (NDH) i stvarno i pravno bila država, mogao sam očekivati da će reagirati oni koji misle drugačije. Te sam reakcije i priželjkivao, jer civilizirana i argumentirana rasprava o tome – kao i o svakom drugom prijepornom pitanju – pomaže bistenju pojmova, našem mentalnom zdravlju i našem demokratskom odgoju, a možda usput i znanosti kao takvoj. Unatoč činjenici da je taj članak, ne računajući meni nepoznate recenzente što ih je angažiralo uredništvo ČSP-a, prethodno pregledalo i više nego povoljno ocijenilo desetak što povjesničara, što pravnika, među kojima su i tri sveučilišna profesora međunarodnoga prava s više nego solidnom reputacijom i na europskoj (da ne kažem svjetskoj) razini, nikad mi nije palo na pamet da moj tekst u svakom segmentu nije mogao biti bolji. Još manje sam pomislio da se o toj temi ne može raspravljati i s drugačijih polazišta. Budući da su i neki hrvatski povjesničari (pa i oni s Hrvatskog instituta za povijest) o toj temi pisali izravno ili neizravno, te pritom očito zastupali i gledišta različita od moga, ne sumnjam da bi takvoj raspravi ČSP otvorio svoje stranice, jer je i uvrštenjem moga članka pokazao da su, hvala Bogu, prošla vremena kad su stručne časopise bez iznimke uređivali kojekakvi *centralni presbiroi*, povjerenici, komesari i ideološke komisije.

Ne bi me, dakle, iznenadila ni reakcija Katedre za povijest hrvatskog prava i države na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (u daljnjem tekstu: Katedra), budući da se na njoj studente podučava stajalištima koja su suprotna mojima (s argumentacijom na čiju ćemo se otužnu razinu vratiti niže). No, iznenadilo me je da se u ime te Katedre oglasila doc. dr. sc. Mirela Krešić, koja – koliko mi je poznato – o toj problematici (državnosti NDH odnosno pitanjima nastanka i nestanka države), pa ni o razdoblju NDH uopće, nije objavila baš ni redka. A još me više iznenadilo da je dr. Krešić našla vremena za moju autsajdersku malenkost, da se očevala o moj članak, da je usput pozvala na red i časopis i recenzente (posredno i nakladnika mu), a da usprkos svemu tome u

svome «ispravku» o samoj temi moga članka i o mome stajalištu nije rekla ni jedne jedine riječi.

Ni jedne!

Mogao bih to shvatiti, kad bi Katedra o državnosti NDH imala načelno isto ili slično stajalište. No, kako i Katedra i nastavnici na njoj zastupaju gledište koje je posve suprotno, jednostavno mi je nepojmljivo da je dr. Krešić uspjela o samoj temi moga članka ne izreći ni jedne riječi. Neshvatljiv mi je takav postupak nekoga tko se predstavlja sveučilišnim nastavnikom i, je li, znanstvenikom. Svakom pristojnu čovjeku je jasno: to je Rod, tu je trebalo skakati! A dr. Krešić je taj *skok* izbjegla na način koji svojom napadnošću *bode oči*. Dobrodušan kakav već jesam, mogao bih to pojmiti ako bi dr. Krešić nastupala kao odvjetnik nečije taštine, ali priznajem da mi nije jasno kako je moguće izbjeći raspravu *ad rem* ako se nastupa u ime Katedre, u ime struke, u ime znanosti? Zato mi je nemoguće prešutjeti da me tom svojom napadnom šutnjom o samoj temi dr. M. Krešić ostavlja u velikoj nedoumici: drži li ona da sam u pravu ja koji tvrdim da je NDH bila država, ili je u pravu ispitno gradivo na Katedri i njezini nastavnici koji – uključujući dr. Krešić – tvrde drugačije, pa studenti koji kane upisati treći semestar pravnoga studija u Zagrebu, moraju svladavati obvezno ispitno gradivo, te pritom učiti hrpu neveselih pogriješaka, ljupkih nageta i besprimjernih nepreciznosti kojih se ne bi posramio ni znameniti Ferdo Čulinović, jedan od njezinih predšasnika na istoj katedri? Moram, naime, poći od toga da i dr. M. Krešić i Katedra o tome imaju nekakvo stajalište, kad to već predaju studentima. Drugo bi bilo nepristojno i pomisliti. Ali, što misle? Možda dr. Krešić dijeli moje gledište o državnosti NDH, ali to svoje znanstveno uvjerenje izbjegava izreći (pa studentima predaje nešto sasvim drugo)? A možda ipak o državnosti NDH sudi posve različito od mene, te se pritom sasvim ozbiljno oslanja na gradivo po kojem predaje studentima (što bi značilo da uopće ne uočava kako je ono za svaku ozbiljnu raspravu neupotrebljivo, osim kao ilustracija da se i u sveučilišnim priručnicima pišu – koještarije)?

A umjesto rasprave o stvari, dr. Krešić svojim «ispravkom» pokazuje kako smatra da me može diskreditirati pokušajem vrijeđanja na osobnoj razini. Time se ozbiljno precijenila, ali joj tu neskromnost – *noblesse oblige!* – velikodušno opraštam. Jer, kao što će se vidjeti iz nastavka, ja doista ne vidim osobita razloga da mi do toga što ona misli o meni, bude stalo i trunka više od onoga što ja zapravo držim o ispitnome gradivu na Katedri, koje gradivo *brucoši* – prema razmjerno duhovitu naputku objavljenom na njezinim službenim internetskim stranicama (www.pravo.unizg.hr/phpd) – trebaju učiti «s razumijevanjem». Zato ću u nastavku ove replike priličnim brojem primjera (primjera!) pokazati, zašto ipak smatram da bi i dr. Krešić i Katedra mogli i trebali obaviti puno prećih poslova prije nego što se o pitanjima nastanka i nestanka države (pa tako i NDH) upuste u ozbiljnu raspravu. I zato ću se, ne zbog njih, nego zbog važnosti te teme, kao i zbog kvalitete udžbenika po kojima se u neovisnoj Hrvatskoj školuju budući intelektualci, osvrnuti na njezin «ispravak».

Da taj izbojak nije zorna ilustracija jednoga prevladavajućeg trenda, ne bi zasluživao da se ozbiljan čovjek na nj obazre.

Koliko su, dakle, moje uzgredne opaske uznemirile dr. Krešić, jasno se vidi iz toga što ona piše: «Zanimljivo je i da je autor „analizirao“ jedino literaturu na zagrebačkom Pravnom fakultetu iako u svojoj tvrdnji govori „o priručnicima i udžbenicima na hrvatskim pravnim fakultetima“». Nije to baš sasvim točno, jer je lako vidjeti da su u mome članku, uz mnoštvo stranih autora, spomenuti i priručnici i udžbenici hrvatskih pravnih pisaca kojima je Pravni fakultet u Zagrebu bio ili jest matični fakultet (M. Lanović, J. Andrassy, F. Bačić, S. Sokol, B. Smerdel), onih koji su na tom fakultetu predavali ali nisu napisali knjige što bih ih citirao (T. Drezga), ali i onih kojima Pravni fakultet u Zagrebu nije matični fakultet, a neki od njih na njemu nisu nikad radili (I. Borković, A. Bačić, D. Rudolf, V. Barić Punda, V. Đ. Degan).

No, to nije osobito težak previd dr. Krešić, iako ona tom ljupkom primjedbom očito insinuirala da sam se okomio baš na tu katedru i na taj fakultet. A nisam. Nemam za to ni razloga: davno sam, glatko, otrpve i s visokom ocjenom prošao ispit nacionalne pravne povijesti (koji se tada, u *bratskoj i nesvrstanoj zajednici naših naroda i narodnosti*, zvao malo drugačije), a pukom sam slučajnošću na ispitu kod prof. dr. Ivana Beuca «izvukao» upravo karticu s pitanjem o državnosti NDH. Bila su to neka druga vremena, ali sam s nekoliko kolega što su ispit slušali ili su ga i sami istog dana polagali, u obližnjoj «Taverni» potom *ispod glasa* komentirao kako prof. Beuc ni pred hrpom kandidata i slušača u svom kabinetu u Ćirilometodskoj 4 nije okolišao u ocjeni da je NDH – bila država. Tadašnje je službeno ideološko mišljenje, kako znamo, bilo suprotno, ali se dr. Beuc nije ustručavao bar usmeno tvrditi drugačije (iako ne znam je li to negdje i napisao!). S druge strane, unatoč nekim obiteljskim otežicama, čitav sam studij završio kao prvi u svom naraštaju, za tri godine i osam mjeseci i sa sasvim solidnim prosjekom ocjena. Jednako tako ili još bolje su (što se duljine studija i visine ocjena tiče) prošli i jednako tako osjećaju i neki drugi članovi moje obitelji, a vjerujem da će ih biti još, već iduće akademske godine. Nemam, dakle, razloga biti kivan na fakultet koji sam, čak i u ono doba, s ponosom pohađao. I opet bih.

Međutim, moja bilješka glasi: «Primjerice, udžbenik nacionalne (pravne) povijesti na središnjem hrvatskom pravnom fakultetu itd. itd.». Govorim, dakle, «primjerice» odnosno – o primjerima. U Hrvatskoj postoje četiri pravna fakulteta, pa zagrebački čini bar četvrtinu (iako je po tradiciji, pa i po broju objavljenih knjiga odnosno časopisa, po bogatstvu literature i po broju upisanih studenata puno više od te jedne četvrtine). Kad se, dakle, govori «primjerice», nije li dovoljno nabrojati četvrtinu primjera, čak i ako se pritom ne kaže da se od primjera navodi upravo onaj «središnji»? Šteta je da dr. Krešić nedovoljno pažljivo čita tekstove s kojima pokušava polemizirati, jer u protivnom joj ne bi palo na pamet sugerirati da iza riječi «primjerice» treba navesti sve moguće slučajeve. Ne bi joj se dogodilo ni da previdi kako se zapravo nisam upustio u vrjednovanje bilo kojega od tih (bilo zagrebačkih, bilo nezagrebačkih

kih) autora. Na neke od njih sam se višekratno pozvao (npr. na J. Andrassyja), veliku većinu sam samo mimogredce i neutralno spomenuo, a ako sam historioografske premise bilo koga od njih ocijenio površnim i pogrješnim, onda su to (u bilješkama 64, 65 i 93) bili V. Đ. Degan (Sarajevo, Rijeka) i N. Engelsfeld (Zagreb).

No, zanimljivo je (i, kao što će se vidjeti, nije nipošto slučajno ni nevažno!), da se zapravo ni jednom jedinom riječju dr. Krešić ne bavi mojom vrlo nepovoljnom ocjenom udžbenika dr. sc. Nede Engelsfeld (*Povijest hrvatske države i prava. Razdoblje od 18. do 20. stoljeća*. Treće, dopunjeno izdanje, Zagreb, 2006.), koji čini drugi dio ispitnoga gradiva na Katedri, osim koliko je potrebno da me poduči kako je autorica – u mirovini. Očito je, dakle, da nju ne brinu toliko interesi Katedre, koliko ju zapravo smeta način na koji sam u jednoj uvodnoj bilješci (bilj. 2) uzgred spomenuo priručnik koji su napisali Lujo Margetić, Ivan Beuc i Dalibor Čepulo (*Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu. Studijsko gradivo*. Drugo, neizmijenjeno izdanje, priredio D. Čepulo, Zagreb, 2006.). Također je jasno, da ju zanima tek onaj dio tog priručnika kojemu je autor njezin šef D. Čepulo, jer se dijelovi druge dvojice autora bave posve drugim razdobljem i drugim temama.

Drugim riječima, ona se pojavljuje kao odvjetnik svoga šefa. Shvaćam da to zbog čitava niza razloga nije zahvalna uloga, no kako se je ona sama stavila u nju, nema baš velika razloga da ni njoj ni Katedri u narednim redcima, dok se budem osvrtao na to zanimljivo štivo, gledam kroz prste više nego što zaslužuju. Jer, lako je vidjeti da moja formulacija o tome priručniku (bilj. 2) ne sadrži baš nikakav vrijednosni sud, budući da su i taj priručnik i u nj uvršteni tekstovi dr. D. Čepula za moj članak – kao i za moje interese uopće – posve irelevantni. Da nije tako, ne bih oklijevao ocijeniti ih onako kako zaslužuju, pa bar primjerice (primjerice!) navesti dokaze za svoju tvrdnju da u njima ima grubih faktografskih pogrješaka, teško shvatljivih nepreciznosti i interpretacija koje u cijelosti ignoriraju činjenice.

Dakle, da sam se uopće bavio tim člancima uvrštenim u knjigu, rekao bih kako je, primjerice, više nego problematična ocjena Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) iz 1946. godine, koji je, prema dr. D. Čepulu, «republike odredio kao suverene zajednice čiji je suverenitet ograničen jedino pravima savezne države» (Čepulo, 2006., 229.). Mislim da to nije točno, jer čl. 9. tog Ustava u st. 2. i 3. propisuje (citiram prema izdanju na srpskom jeziku!) da upravo savezna država (FNRJ) štiti «suverena prava» republika, kao i to da ona «štiti bezbednost, kao i društveno i političko uređenje narodnih republika». Usporedno s time, savezni je ustav predvidio okvire ustavnopravnog organiziranja republika i revizije republičkih ustava, propisujući da republički ustavi moraju biti u skladu sa saveznim (čl. 11.). Zato su republički ustavi doneseni poslije, a ne prije saveznoga, a u njima je – kao npr. u čl. 9. Ustava Narodne Republike Hrvatske (NRH) od 18. siječnja 1947. – propisano da «organi državne vlasti NR Hrvatske vrše vlast na temelju Ustava FNRJ, Ustava NRH, saveznih zakona i zakona NRH». S druge strane, Ustav FNRJ je također naglasio kako

je Narodna skupština FNRJ «predstavnik (...) narodnog suvereniteta FNRJ» (čl. 49.), što je *mutatis mutandis* izrijekom navedeno i u aktu o njegovoj promulgaciji (31. siječnja 1946.), prema kojemu je taj Ustav donijela Ustavotvorna skupština kao «vrhovni predstavnik narodnog suvereniteta i izraz jednodušne volje naroda FNRJ». Ni granice republika nisu utvrđivale one same, nego ih je određivala Narodna skupština FNRJ, a tek nakon što su one jednom utvrđene, više se nisu mogle mijenjati bez pristanka republike (čl. 12). Također je upravo savezni ustav propisao koji poslovi spadaju u djelokrug federacije (čl. 44.), a u slučaju nesukladnosti saveznih i republičkih propisa predviđao je neposrednu primjenu saveznih, a ne možda republičkih normi (čl. 46.). Prema tekstu Ustava FNRJ iz 1946. čak ni dva nominalno ravnopravna doma Narodne skupštine nisu bila doista ravnopravna, nego je Savezno vijeće sve do poslovničkih izmjena 1950. godine imalo i pravno i stvarno nadmoćniju poziciju u odnosu na Vijeće naroda. Iz potonjega, uzgred budi rečeno, slijedi da D. Čepulo ozbiljno griješi i onda kad – tumačeći jednu normu izdvojeno iz čitava pravnog sustava – olako zaključuje da su ta dva doma bila «ravnopravna» (Čepulo, 2006., 230.).

Drugim riječima, svoju su suverenost republike FNRJ-a ne samo u praksi nego i po ustavnome tekstu mogle – kolokvijalno – svezati mačku o rep. To znači da je autor tog dijela «studijskoga gradiva» požurio krivo zaključiti kako je «u svom određenju položaja i prava federacije» Ustav FNRJ «pošao od postavke o izvornom suverenitetu republika koje su dio svog suvereniteta delegirale federaciji» (Čepulo, 2006., 233.). To bi se, na prvi pogled, moglo činiti tako kad se izvan konteksta čita čl. 45. st. 2. Ustava NRH iz 1947. Međutim, nije dobro čitati republički ustav, a zaboraviti da postoji i savezni. Ustav FNRJ iz 1946. je razmjerno kratak i jednostavan propis, jedva usporediv s Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) iz 1974. što su ga, kao što se sjećamo, partijske (a i omladinske i ostale) «društveno-političke organizacije» temeljito «prorađivale» na kružocima i sastancima *zurovsko-samoupravnim* metajezikom, koji je mjestimice ostavio traga i u bibliografijama suvremenih «demokrata» i «znanstvenika», koji bi se rado odrekli svojih nekadašnjih *pisanija*, ali bi po svaku cijenu zadržali povlastice koje su njima stekli. Dakle, već i površnijim čitanjem toga razmjerno kratkoga ustavnog teksta lako je vidjeti da je Ustav FNRJ iz 1946. već u svom čl. 1. propisivao: «Federativna Narodna Republika Jugoslavija je savezna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih *naroda* (ist. T. J.), koji su na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcepljenje, izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi».

Narodi, a ne republike! Upravo zato je bilo moguće da neke republike (Slovenija i Makedonija) u svojim ustavima uopće nemaju odredbe o granicama, što bi bilo nemoguće kad bi D. Čepulo bio u pravu i kad bi republike bile ustavnopravno definirane kao suverene države koje su dio svoga suvereniteta prenijele na federaciju. Također je upravo zato bila moguća dugotrajna, nekad i vrlo intenzivna i izrazito politizirana rasprava o pravu naroda na samoodređenje, njegovoj tobožnjoj «potrošenosti» («konzumiranosti»), a i o problematičnom

pitanju samoodređenja (dakle, i državnosti) Bosne i Hercegovine (BiH), s obzirom na to da u toj republici ne živi jedan, nego tri konstitutivna naroda.

No, recimo blagohotno da se tu radi o legitimnom pravu na različitu interpretaciju ustavnog teksta. Međutim, ni o kakvoj se interpretaciji ne radi kad autor tvrdi, primjerice, kako su u Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) «1967. ili 1968. izabrani mlađi komunistički političari među kojima su bili M. Tripalo i S. Dabčević-Kučar» (Čepulo, 2006., 247.). Jer, to je krupna faktografska pogriješka. Student koji to mora «s razumijevanjem» naučiti, može po načelu *post hoc ergo propter hoc* lako pomisliti da je tzv. izbor ovih dvoje prvaka pokreta što je kasnije nazvan *Hrvatskim proljećem*, vjerojatno posljedica Brijunskoga plenuma (1966.). Pri tome mu zasigurno ne će pasti na pamet, da ga obvezatno ispitno gradivo – skupa s nastavnicima na Katedri, pa i s dr. Krešić – krivo poučava, jer su M. Tripalo i S. Dabčević-Kučar postali članovima CK SKH puno prije «1967. ili 1968.».

Ne mislim ni da je za jedan sveučilišni priručnik preporučljivo da se u njemu opširno raspravlja o propisu koji se, tobože, zove «Ustavni zakon FNRJ» (Čepulo, 2006., 225., 239.-241. i dr.), a da se nigdje, baš ni na jednom mjestu ne spomene puni, službeni naziv tog propisa donesenog 13. siječnja 1953. godine, koji glasi: *Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti*. Jer, u razgovoru među stručnjacima možda može biti jasno na što se misli kad se kaže «Ustavni zakon FNRJ», ali kod studenta prve godine pravnog studija neprecizni i kolokvijalni termini mogu stvoriti zabunu i onemogućiti učenje «s razumijevanjem». Može se student upitati, je li možda bilo i drugih ustavnih zakona, pa je nejasno na što gospodin profesor doktor misli, dok mu u najmanju ruku (sasvim pogriješno!) sugerira da je kolokvijalno izražavanje primjereno sveučilišnim priručnicima. Nije uputno ni *Zakon o upravnim sporovima* iz 1952., kojim je, skoro sedam godina nakon svršetka rata, u FNRJ uvedena opća mogućnost sudske kontrole upravnih akata, prozvati «Zakonom o upravnom sporu» (Čepulo, 2006., 233.). Također je nezdgodno izmišljati da je 1945. donesen propis koji bi se zvao «Zakon o eksproprijaciji suradnika okupatora» (Čepulo, 2006., 236.), jer tog propisa jednostavno – nikad nije bilo.

A koliko god se trsio, priznajem da nikako nisam uspio shvatiti, zašto jedan pravni povjesničar u priručniku koji je dio obveznoga ispitnoga gradiva na najstarijemu i najuglednijem hrvatskom pravnom fakultetu, izmišlja nazive propisa, pa čak i same propise. Znači li to da ih nikad nije vidio (pa piše napamet), ili možda znači kako on misli da su trebali biti doneseni (pa nisu), ili bar to, da bi se trebali zvati drugačije? No, kad su doneseni, zakoni imaju svoj naziv, pod tim su nazivom objavljeni i pod tim se nazivom nalaze u stvarnim kazalima i na internetskim tražilicama, pa je neprilično kad ih sveučilišni udžbenik krsti drugačije. Čak i onda kad to pravo sebi prisvoji Katedra.

To su, dakle, neki od razloga zbog kojih su mi tekstovi dr. D. Čepula bili i ostali irelevantni.

Da je drugačije, i da sam se upuštao u njihovu ocjenu, mogao sam istaknuti i to da se «Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika» iz 1967. ipak ne zove «Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskog jezika» (Čepulo, 2006., 247.), a ne bih nužno trebao prešutjeti ni to da je pogriješna autorova tvrdnja kako je u početku procesa osamostaljenja Hrvatske međunarodna zajednica bila zabrinuta da bi raspad Jugoslavije mogao potaknuti sličan razvitak «u Rusiji» (Čepulo, 2006., 262.), jer se je ipak radilo o jednoj sasvim drugoj državi (SSSR-u). Mogao sam primijetiti i to da autor ima neobično krupnih poteškoća s instrumentalom sredstva i društva, a da se nimalo lakše ne nosi s upotrebom prijedloga «s» i «sa», kao ni s odnosnim zamjenicama, pa mu se samo iznimno dogodi da upotrijebi ispravan oblik, što – dakle – valja pripisati prije slučaju, negoli znanju.

Da mi je do nje bilo, ne bi mi u toj raščlambi promaknulo ni to da «studijsko gradivo» obiluje nejasnoćama, poput one o uvođenju «racionalnog postupka» u kazneni postupovnik (Čepulo, 2006., 201.), ili one kojom se sugerira da je položaj *Uprave državne bezbednosti* (UDB-e) bio reguliran ustavnim tekstom, što, bojim se, proizlazi iz autorove formulacije da je «izdvojen i nadređen» (komu? Op. T. J.) položaj UDB-e «ostao posve netaknut ustavnim promjenama» iz 1963. godine (Čepulo, 2006., 246.). Jer, ustavni tekst ne regulira ustroj i djelokrug pojedinih ministarstava (pa onda ni njihovih službi), nego to ostavlja – zakonu. Mogao sam, recimo, velikodušno primijetiti i to da vjerojatno profesorskoj žurbi valja pripisati to što se – u drugome izdanju! – navlas iste rečenice ponavljaju u glavnome tekstu i u bilješkama (Čepulo, 2006., 188., 189. bilj. 49.), ili to da su i bilješke i kratice pisane površno i nedosljedno, da u tekstu ima priličan broj nerazumljivih i nepreciznih formulacija, ili da su nazivi nekih propisa pisanih na njemačkom jeziku prepisani uvredljivom površnošću. Jer, primjerice, «Gesetz vom 21. Mai 1868. betressend die Disciplinarbehandlung richterlicher Beamter und die unfreivillige Berfessung berselben» (Čepulo, 2006., 200. bilj. 73), ni na jednome indoeuropskom jeziku ne znači baš ništa.

Sve sam to, i još puno toga, mogao istaknuti, da sam tekstove dr. D. Čepula ili ispitno gradivo na Katedri kao takvo, na bilo koji način smatrao relevantnim. Recimo da bi to, ili bar dio toga, bilo cjepidlačenje nalično onomu moje polemičke protivnice. No, ipak je prava šteta da već popriličan broj godina ništa od svega toga nije uočila Katedra koja studente poučava da uče «s razumijevanjem». A s nemogućim graniči (ili te granice i prelazi!) činjenica da baš ništa od svega toga godinama nije uočila ni moja uvijek budna polemička protivnica, doc. dr. sc. Mirela Krešić, koja zbog silne brige za znanost minuciozno vrebata tuđe propuste (osim kad su posrijedi propusti onih o kojima ovisi njezina karijera). I upravo poučen njezinom primjerom, kad je zbog nebudnosti prozvala i anonimne recenzente moga članka, odmah mi je palo na pamet da bi mi koju o tim zanimljivim Čepulovim opservacijama i domišljanjima u obveznome ispitnom gradivu mogli kazati recenzenti toga sveučilišnog priručnika («studijskoga gradiva») što je katalogiziran kao udžbenik i što se takvim naziva na službenoj internetskoj stranici katedre.

Kad tamo, sretne li okolnosti: recenzenata – nema!

Šef Katedre, prof. dr. sc. D. Čepulo napisao je u toj knjizi dva dijela. Prvi je dio, pod naslovom «Izgradnja modernog hrvatskog sudstva 1848.-1918.», objavljen u knjizi *Pravo građana i moderne institucije: europska i hrvatska pravna tradicija*, pa je možda tamo recenziran. Nisam provjeravao, bojeći se da ne ustanovim kako je članak recenzirala prof. dr. Neda Engelsfeld. Drugi dio Čepulova autorskog doprinosa («Jugoslavija i Hrvatska 1945-1992: Razvoj političkog i pravnog sustava»), koliko se može vidjeti, nije drugdje objavljen i nije prošao nikakvu recenziju (a rekoh da je bjelodano kako je uspješno izmaknuo i pristojnoj lekturi!).

Zgodno je to za sveučilišne priručnike, zar ne?

No, kad već nema recenzenata, možda mi dr. Krešić uspije objasniti vlastitu tvrdnju u svome «ispravku», prema kojoj «priručnik *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu. Studijsko gradivo* sadrži pregled srednjovjekovnog razdoblja (Margetić, Beuc) te poglavlje „Izgradnja modernog hrvatskog sudstva 1848.-1918.“ (Čepulo) i cjeloviti pregled razdoblja od 1946. do 1992. (Čepulo).» Bojim se, naime, da ni to nije istina. Zato sam skoro spreman zapanjiti se nad prešutnim priznanjem dr. Krešić da joj nije sasvim jasno što sadrži ispitno gradivo po kojem i sama predaje. Jer, ta knjiga doista sadrži članak dr. D. Čepula «Izgradnja modernog hrvatskog sudstva 1848.-1918.», ali se iza toga privlačnog naslova krije nešto sasvim drugo. Poglavlje odnosno članak D. Čepula bavi se, naime, izgradnjom sudstva u banskoj Hrvatskoj 1848.-1918., a ne izgradnjom hrvatskoga sudstva.

Kao što znademo, nesukladnost naslova i sadržaja nisu ni etički niti znanstveno preporučljivi, iako mogu biti zgodni, lijepo izgledaju u bibliografiji, a nekad su možda i komercijalno privlačni. No, nisu profesionalni, a u nekim slučajevima nisu ni u nacionalno-političkom pogledu osobito ispravni i poželjni.

Jer, ja iskreno i od svega srca vjerujem (a što drugo preostaje mojoj autsajderskoj malenkosti?), da je «Katedri za povijest hrvatskog prava i države» na PFZ-u poznato kako Hrvatska nije isto što i banska Hrvatska. Svijest o tome iz tekstova dr. D. Čepula uvrštenih u to studijsko gradivo ne proizlazi sasvim jasno, budući da se u njima na više mjesta (npr. Čepulo, 2006., 190., 191., 197., 198. itd.) bez ikakve ograde tvrdi kako se raspravlja o izgradnji hrvatskoga sudstva. Navodi se, primjerice, i to da je 1890. dovršen «proces uključenja sudstva bivšega vojnokrajiškog područja u jedinstveni hrvatski pravosudni sustav» (Čepulo, 2006., 206.), što bi značilo da takav «jedinstveni hrvatski pravosudni sustav» od tada bar formalno postoji, a to – dakako – nije istina, jer će hrvatske zemlje i dalje, još desetljećima, biti upravno-politički rascjepkane, pa zadugo ne će biti ni jedinstvenoga hrvatskog pravosudnog sustava.

Dakle, unatoč tomu što dr. Čepulo mjestimice, u kontekstu opisa političkih prilika, spominje pojam banske Hrvatske odnosno Hrvatske i Slavonije, ispitno je gradivo vrlo nepogodno za učenje «s razumijevanjem» i vrlo pogod-

no za stvaranje zabuna, jer se studente nigdje, pa čak ni u uvodnoj napomeni, ne upozorava izrijeком kako se članak ne bavi Hrvatskom, nego samo dijelom hrvatskih zemalja. S druge strane, ako je razlika između Hrvatske i banske Hrvatske kojim slučajem poznata dr. Krešić, bio bih joj zahvalan za objašnjenje: po kojem se kriteriju u znanstvenoj raspravi ili u sveučilišnom priručniku, pod naslovom «izgradnja modernoga hrvatskog sudstva» može potpuno (potpuno!) prešutjeti povijest izgradnje sudstva u Dalmaciji i Istri, pa i sudstva u BiH? Nisu li i to hrvatske zemlje? Zar iz osnivanja i djelovanja sudova u tim zemljama ne možemo nešto naučiti i o državnompravnom položaju tih područja, pa i o položaju Hrvata (i drugih naroda) koji su tamo živjeli?

Dok njezin odgovor dočekam, ja ne ću insinuirati o razlozima tog nesklada između naslova i sadržaja. Može to biti puka slučajnost, a mogu postojati i «neki drugi razlozi» – tehnički ili neki drugi – ali to ne znači da mene, kao pripadnika naroda koji je imao popriličnog iskustva u izučavanju «dalmatinske», «dubrovačke», «istarske» ili «slavonske» književnosti ili povijesti, ta slučajnost osobito veseli. A još manje me veseli kad se i mojoj djeci na katedri za povijest hrvatske države i prava čak i danas, dvadesetak godina nakon međunarodnog priznanja hrvatske države, pod *firmom* nacionalne pravne povijesti predaju fragmenti pravne povijesti jedne od hrvatskih zemalja. Može li dr. Krešić – koja je prema tome, očito, ravnodušna – spriječiti da se ja osjećam i povrijeđenim i uvrijeđenim?

Dok s nedovoljnom kritičnošću brani jedan priručnik koji spada u obvezno ispitno gradivo (a kojemu je slučajno, je li, suautor baš aktualni šef!), dr. Krešić u svojoj navodnoj obrani Katedre i znanosti propušta stati u obranu drugoga dijela obveznoga ispitnoga gradiva. Šuti ona o drugoj knjizi po kojoj predaje, iako sam ja u spomenutim bilješkama br. 64, 65 i 93 vrlo nepovoljno ocijenio prosudbe i argumentaciju prof. dr. N. Engelsfeld, sadržane u priručniku koji je objavljen u ediciji «Udžbenici Pravnog fakulteta u Zagrebu – Manualia Facultatis Iuridicae Zagrabiensis». Ta je knjiga i danas u velikom dijelu obvezni udžbenik baš na «katedri za povijest hrvatskog prava i države» na PFZ-u, baš po njoj doc. dr. sc. M. Krešić i danas ispituje studente.

Nije, dakle, dr. Krešić stala u obranu dr. Engelsfeld – iako bi u tom pogledu, kao što ćemo vidjeti – mogla imati i stanovitih osobnih obveza. Zato bi zlobnik mogao pomisliti da je to zato što je dr. Engelsfeld u mirovini, slijedom čega je i smanjen njezin utjecaj na akademsku karijeru doc. dr. sc. M. Krešić.

Samo jednom ju ona spominje, i to onda kad mi trijumfalno predbacuje da ne znam kako je dr. N. Engelsfeld u mirovini.

Doduše, ja nigdje nisam tvrdio kako dr. Engelsfeld «drži nastavu» na PFZ-u (kao što mi u svojoj žurbi imputira dr. Krešić), nego sam u spornoj bilješci (br. 2) napisao samo to da je u knjizi N. Engelsfeld, profesora na PFZ-u, razdoblje NDH obrađeno. Svrha te moje opaske je također jasna: nije na katedri nacionalne pravne povijesti na PFZ-u prešućeno razdoblje NDH, jer se o njemu uči baš iz njezine knjige (pa i to može biti jedan od onih «drugih razloga» zbog

čega se to razdoblje ne spominje Margetić-Beuc-Čepulovoj knjizi). U toj bilješci nisam ulazio u kvalitetu tog udžbenika, niti je to na tome mjestu bilo potrebno. Kako je za moju temu bilo posve nebitno, a nemam ingerencije Hrvatskoga zavoda za mirovinsko osiguranje, doista nisam znao da je dr. Engelsfeld otišla u mirovinu, navodno 2005., tj. godinu dana prije nego što je objavljeno izdanje njene knjige koje sam citirao (2006.). Propust rado priznajem, uz napomenu da je dr. N. Engelsfeld: (a) višedesetljetna profesorica na PFZ-u; (b) tu je knjigu objavila kao profesorica na katedri nacionalne pravne povijesti, (c) ta je knjiga tada bila u cijelosti, a i danas je u znatnom dijelu udžbenik na katedri nacionalne pravne povijesti na PFZ-u, te napokon (d) to svojstvo ni onda ni danas ta knjiga ne bi mogla imati bez odluke Katedre i/ili fakulteta.

Drugim riječima, i ovdje se dr. Krešić *džilitnula ne pogodiv' cilja*.

No, manja je to nevolja od činjenice da i ona i cjelokupno nastavno osoblje Katedre niz dijelova knjige dr. N. Engelsfeld – uključujući i onaj o NDH – propisuju kao obvezno ispitno gradivo. Naime, na službenoj internetskoj stranici «Katedre za povijest hrvatskog prava i države» na PFZ-u postoji naputak studentima o tome, koji dijelovi udžbenika odnosno priručnika i studijskoga gradiva spadaju u obveznu literaturu. Kod dijela knjige dr. N. Engelsfeld koji se odnosi na NDH, katedra nije stavila baš nikakve ograde ni naputka, što znači da taj dio studenti moraju svladati u cijelosti i bez rezerve te u tom dijelu po njemu polagati ispit. Prema tome, lako je zaključiti da ne postoji nikakva dvojba o tome da katedra nacionalne pravne povijesti na PFZ-u nema nijedne ozbiljne rezerve na način na koji je povijesno-pravnu materiju skopčanu s NDH obradila dr. N. Engelsfeld te da smatra kako u tom dijelu nema ništa što bi zbunilo studente, na stranputicu odvelo mlade znanstvenike i sablaznilo stručnu javnost.

Svaki bi drugačiji zaključak bio logički neispravan, ali i da nije tako, nema nikakve sumnje da bi savjesna, stručna, akribična, temeljita i *uvijek budna* dr. M. Krešić odbila predavati po knjizi za koju znade da ima više ozbiljnih faktografskih pogrješaka nego stranica. Dakle, ili knjiga nema krupnih faktografskih pogrješaka (dok je pravo na interpretaciju dio neotuđive autorove slobode), ili knjiga takvim pogrješakama obiluje, ali po njoj predaju ljudi (sveučilišni nastavnici!) koji te pogrješke uopće ne uočavaju, pa od studenata traže da ih bez ograde i rezervi nauče. *Tertium non datur*.

Napominjem da mi je neobično žao što u ovu raspravu uplećem dr. N. Engelsfeld. Na to me prisiljava dr. Krešić, koja nije bez udjela u nastanku te knjige, kao što ni dr. Engelsfeld nije bez udjela u akademskoj karijeri moje polemičke protivnice. No, i bez toga: javni posao je javni posao, a čovjeka obvezuje i izgovoreno, kamoli napisano. Ne prodaje se, uostalom, knjiga dr. Engelsfeld studentima protiv njezine volje. Jer, ona bi to svakako znala, budući da je sama naznačena kao nakladnik (što je također simpatična i u ovoj raspri spomena vrijedna okolnost!), a uz oznaku svojih autorskih prava potrudila se naznačiti da je zabranjeno «stavljanje u promet» knjige bez njezina izričitog dopuštenja. Drugim riječima, to je remek-djelo, tiskano u privatnoj nakladi, postalo i ostalo

dijelom obvezne ispitne literature na Katedri tek uz izričit pristanak autorice i nakladnice što se sretno spojiše u jednoj osobi, osobi dr. N. Engelsfeld. Zato se može podvrgnuti analizi i u kontekstu ove rasprave. Pri toj analizi ću strogo izbjegavati bilo što, što bi se moglo podvesti pod interpretativne razlike, te ću se zadržati isključivo na lako provjerljivim činjenicama iz poglavlja o NDH, koje u knjizi dr. N. Engelsfeld ima nepunih devet stranica (402.-410.). Pozivam skeptičnog čitatelja da provjeri moju ocjenu kako je tih nepunih devet stranica vrlo reprezentativno za čitav taj sveučilišni udžbenik koji je «katedra za povijest hrvatskog prava i države» na PFZ-u (na ponos zemlje i naroda, i na diku znanosti!) u solidnom dijelu teksta propisala kao obveznu ispitnu literaturu. Ja ću se ovdje pozabaviti s tih petnaestak kartica teksta. Pisati knjigu o toj knjizi bila bi danguba.

Idemo redom. U kontekstu organiziranja i djelovanja državne uprave NDH, tvrdi (umirovljena!) prof. dr. N. Engelsfeld da je «Državna vlada» (valjda: Hrvatska državna vlada) ustanovljena zakonskom odredbom od 16. travnja 1941. godine (str. 404.). I to je to. Ni slova više. Katedra godinama propušta upozoriti studente da je zakonska odredba o hrvatskoj državnoj vladi u više navrata mijenjana, pa se baš zato mijenjao i broj i naziv i sastav i djelokrug i ustroj ministarstava. Nepravnici bi možda ovdje mogli napraviti previd; ozbiljni pravnici i pravni povjesničari ipak – ne bi.

Nevjerojatnu seriju pogriješaka čini dr. N. Engelsfeld kad u dvije rečenice opisuje osnutak i sastav Hrvatskoga državnog sabora (str. 404.). Prvo, nije točno da je to učinjeno «Odlukom o osnivanju Hrvatskog državnog sabora», jer je taj Sabor osnovan zakonskom odredbom. Drugo, potpuna je izmišljotina da je Pavelić imenovao bilo kojega člana Sabora. On je u čl. 2. spomenute zakonske odredbe postavio kriterije za «ulazak» u Sabor, a popis zastupnika je prema tim kriterijima sastavio predsjednik Vrhovnog suda Nikola Vukelić, pa nitko od pozvanih zastupnika nije «imenovan», tj. poimence određen Pavelićevom zakonskom odredbom ili kojim drugim aktom državnoga poglavara. Treće, neshvatljiva je tvrdnja N. Engelsfeld da je Pavelić, između ostalih, «imenovao» sve «zastupnike posljednjeg Sabora iz 1918. godine». Jer, 1918. postoje razni sabori. *Zakonska odredba o Hrvatskom državnom saboru* ne ostavlja nikakvu dvojbu o tome, da se radi o živućim zastupnicima Hrvatskog sabora iz te godine. No, formulacija N. Engelsfeld takvu dvojbu nepotrebno stvara, budući da ni njoj ni silnoj sviti pravnik i pravnih povjesničara na Katedri koji se kite titulom *znanstvenika*, uopće nije palo na pamet da bi 1918. mogao postojati i još koji drugi sabor, od Dalmatinskoga, preko Bosansko-hercegovačkoga odnosno «Bosanskoga» (iako je njegov saziv raspušten 1915.), do sabora kakve stranke, pokreta ili strukovne udruge. Četvrto, vrlo je nepristojno, pogriješno i tendenciozno iz popisa tobože «imenovanih» zastupnika koji «ulaze» u Hrvatski državni sabor, izostaviti i «osnivače i doživotne članove glavnog odbora bivše Hrvatske seljačke stranke». Njih Pavelić, naime, izrijeckom spominje, a dr. N. Engelsfeld i Katedra ih zorno – prešućuju. Zašto? U ime znanosti? Ili u ime nečega drugog? Peto, potpuna je izmišljotina da su u Sabor «imenovani»

samo zastupnici HSS-a koji su izabrani na izborima 1938. godine, jer je u Sabor pozvana i većina tada izabranih zastupnika Jugoslavenske muslimanske organizacije, neki muslimanski kandidati s tih izbora koji nisu osvojili mandate, a i još neki koji su izabrani na Stojadinovićevoj listi (Savo Besarović i Uroš Doder). Šesto, vrlo je površno tvrditi da su u Sabor «imenovani» i nekakvi «poglavnikovi pobočnici», jer se ta udjelba zvala malo drugačije, no za dr. N. Engelsfeld i Katedru ne postoji razlika između (postojećih) «poglavnih pobočnika» i (nepostojećih) «poglavnikovih pobočnika». Sedmo, potpuna je izmišljotina da je u Sabor «imenovan» i «dio predstavnika njemačke narodnosne skupine», jer su u Sabor pozvana «dva pripadnika Njemačke narodne skupine». Ako ni autorica ni Katedra nisu uočili inače zanimljivu činjenicu da se broj njemačkih zastupnika poklapa s brojem srpskih (Besarović, Doder), zašto izmišljaju neodređeni «dio», kad je propisom određeno da su dvojica? Zašto «narodnu skupinu» pretvaraju u «narodnosnu skupinu»? Dakle, napravila je dr. N. Engelsfeld najmanje sedam faktografskih pogriješaka u dvije uzastopne i međusobno povezane rečenice!

Uspjeh je, nema dvojbe, veličanstven: malo je autora i sveučilišnih katedri koje su kadre postići znanstvene rezultate što se mogu mjeriti s ovima! A ne prestaju time nevolje za sveučilište i znanost! Naprotiv, bure i oluje se nastavlja na svakoj idućoj stranici, malne u svakome redu.

Jer, nije u pravu dr. N. Engelsfeld (pa, dakle, ni Katedra) niti onda kad tvrdi da Sabor «svojim memorandumom kritizira vanjsku politiku NDH i biva raspušten» (Engelsfeld, 2006., 404.). Ta je formulacija jedna u nizu onih u kojima dr. Engelsfeld – uz blagoslov Katedre – uspijeva napraviti čitavu seriju pogriješaka u jednoj jedinjoj rečenici. Prvo, taj vrlo neprecizno opisani dokument na koji ona aludira, nije nikakav «memorandum sabora», nego je memorandum skupine saborskih zastupnika. To bi u pravilu morali razlikovati već pučkoškolci. Drugo, težište toga memoranduma je na unutarnjoj, a ne na vanjskoj politici. I treće, Hrvatski državni sabor nije nikad «raspušten», ma što o tome pisala F. Jelić-Butić, a ponavljali B. Krizman, N. Engelsfeld i Katedra. Da su pročitali spomenutu *Zakonsku odredbu*, onda bi vidjeli kako se u njezinu čl. 4. propisuje da se «trajanje» Sabora «ustanovljuje (...) na vrijeme do konca godine 1942., nakon čega će biti izdana nova zakonska odredba o ustrojstvu i zasjedanju Hrvatskog Državnog Sabora». Da su pročitali Paveličeve saborske govore i članke koje su o Saboru napisali njegovi članovi (npr. Mirko Košutić, Tomo Severović, Stipe pl. Vučetić i Vinko Krišković), uočili bi kako su i ti saborski zastupnici puno prije ikakva «memoranduma» pročitali zakonsku odredbu, pa su znali da je Sabor ustanovljen samo za 1942. godinu. Drugim riječima, Sabor je formalnopravno prestao djelovati zbog isteka vremena na koje je sazvan, a upućeniji znadu da se i nakon spomenutoga «memoranduma» sastao (jednom) na svečanoj plenarnoj sjednici, te da su i dalje nastavili raditi njegovi odbori i da je postojalo njegovo predsjedništvo. *Qui bene distinguit, bene docet*: nesazivanje sabora nije isto što i njegovo raspuštanje. A od onoga koji to ne razlikuje, teško je očekivati da postavi logično pitanje: je li bilo koji od potpisnika

tog «memoranduma» smijenjen s položaja, otpušten iz državne službe, uhićen ili, možda, osuđen na smrt i smaknut? Jer, ako takvih posljedica nije bilo, još neprimjerenije je, manirom Ferde Čulinovića, sugerirati postojanje uzročno-posljedične veze između «memoranduma» i tobožnjega «raspuštanja» Sabora.

Nepravniku bi se možda i moglo oprostiti kad bi, poput dr. N. Engelsfeld, napisao da je Pavelić potpisao «Uredbu o osnutku prve hrvatske vlade» (Engelsfeld, 2006., 403.), da su izvanredni sudovi osnovani «zakonskom uredbom od 17. travnja 1941. godine» (Engelsfeld, 2006., 404.) ili da je državni poglavar velike župe «ustrojio uredbom od 10. lipnja 1941.» (Engelsfeld, 2006., 405.). U prvom se slučaju radi o propisu koji se zove «Odredba o imenovanju Prve Hrvatske Državne Vlade», a u potonja se dva slučaja radi o – zakonskim odredbama. Taj je oblik i rang pravnih propisa Pavelić pridržao sebi, a zakonske je odredbe redovito donosio na prijedlog i uz supotpis ministara odnosno državnog prabilježnika. U nekoliko je navrata donio «odredbe», «izvanredne zakonske odredbe i zapovijedi» odnosno «odluke». Samo je jedan zakon potpisao: onaj kojim je ozakonjen saborski zaključak od 28. veljače 1942. o ništetnosti državnopravnih čina poduzetih od 1. prosinca 1918. do proglašenja NDH, te o potvrđi čina poduzetih nakon toga dana. Teško da će biti slučajna ta razlika između zakonske odredbe i zakona. No, za ovu je našu raspravu bitno nešto drugo: pravnik i pravni povjesničar mora razlikovati rang pravnih propisa. Bit će da i dr. Krešić, po izobrazbi inače pravnik, znade kako zakon, zakonska odredba, uredba, naredba i pravilnik nisu baš isto ni po načinu donošenja, ni po tijelu koje ih donosi, a ni po pravnim posljedicama. A ipak je i to, skupa s cijelom Katedrom, jednostavno – previdjela. Nije dobro kad se na toj Katedri – protivno svim ostalim kolegijima na pravnom fakultetu – studentima sugerira da rang pravnih propisa i ne treba baš ozbiljno razlikovati. A treba, jer se u protivnome o jednome pravnom poretku baš ništa ne može «s razumijevanjem» naučiti, pa se još manje može o tome suvislo druge podučiti.

K tome bi bilo korisno da je dr. N. Engelsfeld napomenula da je i nakon 10. lipnja 1941. bilo itekakvih promjena u upravnom ustroju NDH, te je kasnije došlo i do stvaranja novih velikih župa i promjene granica odnosno sjedišta nekih postojećih. Dakle, nije baš točno kako je proces organiziranja tih upravnih jedinica okončan u lipnju 1941. godine, a još pogrješnije je ustvrditi da je velikih župa «prvotno (...) bilo 18» (Engelsfeld, 2006., 405.). Nemoguće je dokučiti otkud je N. Engelsfeld smogla upravo broj od osamnaest velikih župa, budući da je njihovo osnivanje počelo sredinom lipnja 1941. te ih je od 13. lipnja do 16. kolovoza 1941. osnovano ukupno 22, pri čemu je Grad Zagreb izdvojen iz Velike župe Prigorje i u upravnom pogledu podređen izravno državnoj vladi. Dakle, i ovdje se N. Engelsfeld i Katedra domišljaju, slično onomu kad autorica ustvrdi da su na oslobođenom području nakon pada Italije «osnovane (...) nove Velike župe sa sjedištima u Splitu, Zadru, Šibeniku i Sušaku-Rijeci» (Engelsfeld, 2006., 410.). Jer, niti je u toj rečenici dopušteno sintagmu *velika župa* pisati velikim početnim slovom, niti je tvrdnja faktografski točna. Nije, primjerice, osnovana nikakva nova velika župa sa sjedištem u Splitu, nego je

postojeća Velika župa Cetina proširena na dio oslobođenog teritorija, a njezino je sjedište iz Omiša preselilo u Split. Također se moglo puno preciznije opisati i ustroj velikih župa Bribir, Sidraga-Ravni kotari, Vinodol-Podgorje i Raša, ali to već traži temeljitost koja autorici nije svojstvena.

Izmišljotina je da je Pavelić, «uočivši činjenicu» da ima malo kandidata za «dužnosti činovnika» bio prisiljen osloniti se na činovništvo Banovine Hrvatske, pa «u tu svrhu (...) donosi odredbu prema kojoj se svi dotadašnji upravni službenici i činovnici stavljaju pod nadležnost nadležnog ministarstva» (Engelsfeld, 2006., 404./405.). Zapravo je Slavko Kvaternik već 11. travnja 1941. kao «zamjenik Poglavnika» (koji se još nalazio u Italiji) donio «naredbu», kojom do konstituiranja vlade sve upravne poslove imaju nadalje obavljati odjeli Banske vlasti. Velika većina je nastavila svoj posao obavljati i u idućim mjesecima i godinama. A sumnjam da je postojala ijedna moderna država koja je u trenutku svog nastanka u cijelosti ili bar većinom razriješila pripadnike ranijega upravnog aparata te postavila nove. Nije to uspjelo čak ni vlastima DF Jugoslavije koje su se 1945. puno radikalnije i puno brutalnije obračunale s eksponentima ranijih, «nenarodnih režima» u upravnom aparatu.

Da dr. N. Engelsfeld – a s njom ni Katedra što je njezinu knjigu u tom dijelu propisala kao obvezno ispitno gradivo – nije svladala ni elementarne pojmove iz ustroja ustaškog pokreta, vidi se i iz njezine tvrdnje da je «politiku kotarskih predstojnika određivao ustaški tabor» (Engelsfeld, 2006., 405.). I oni koji su sasvim slabo upućeni u ustroj ustaškog pokreta i organizaciju NDH znaju da je *tabor* organizacijska jedinica ustaškog pokreta u jednoj upravnoj općini, dok je za višu upravno-političku jedinicu (kotar) postojao ustaški *logor*, kojemu je na čelu logornik. Skup svih logora na području velike župe činio je *ustaški stožer*, na čelu sa stožernikom. Ustaški tabor je, dakle, mogao imati, a često je i imao i još češće svojatao, znatna ovlaštenja na području jedne općine, ali je na području kotara bio podređen ustaškom logoru, a tek je ovaj eventualno mogao konkurirati kotarskom predstojniku ili sputavati njegova ovlaštenja. No, dr. N. Engelsfeld i Katedri je posve logično da je hijerarhijski niže tijelo nadređeno hijerarhijski višem.

Sličnom se površnošću odlikuje tvrdnja u obveznome ispitnom gradivu, da je u gradovima u NDH «izvršnu vlast obnašao gradonačelnik kojeg je imenovao ministar unutrašnjih poslova, izuzev onog zagrebačkog kojeg je postavljao sam poglavnik» (Engelsfeld, 2006., 406.). U doba NDH ni Zagreb nije imao «gradonačelnika» nego tek načelnika, a ni oko obnašanja izvršne vlasti ne stoji stvari baš tako, jer tako nisu stajale stvari ni u jugoslavenskome *Zakonu o gradskim općinama* iz 1934., koji je u NDH preuzet, pa djelomice izmijenjen, a djelokrug gradskih zastupstava i načelnika gradova sužen je još i nizom drugih propisa, pa je gradskim načelnicima i zastupstvima ostao razmjerno uzak krug ovlaštenja koja spadaju u obnašanje «izvršne vlasti». Drugim riječima, i u tom je pogledu ispitno gradivo na Katedri ozbiljno u krivu. Jednostavno, činjenice nisu ono čega se dr. Engelsfeld ozbiljno drži, a očito je da se ni današnja Katedra, čiji nastavnici predaju po njezinu udžbeniku, prema njima ne odnosi bitno drugačije.

Kad dr. N. Engelsfeld ponovno napravi seriju pogriješaka u jednoj rečenici, pišući da je granica između Hrvatske i «Trećeg Reicha» uglavnom bila, po njezinim riječima: «stara granica između Hrvatske i Slovenije, odnosno – ako idemo još dalje u prošlost – granica Kraljevina Hrvatske i Slavonije i austrijskih krunovina Kranjske i Štajerske» (Engelsfeld, 2006., 406.), onda će Katedra i dr. Krešić nesumnjivo ubuduće – kad nisu u dosadašnjih desetak, petnaest godina – podučiti studente da bi bar u sveučilišnim udžbenicima bilo primjereno države nazivati njihovim službenim imenima. A nakon što ih poduče da ne postoji niti je postojala nikakva država koja bi se zvala «Treći Reich», moglo bi im se usput kazati i to, da ih obvezno ispitno gradivo krivo podučava i onda kad u tom kontekstu spominje nekakvu «Sloveniju», jer državnopravni entitet pod nazivom «Slovenija» u to vrijeme nije postojao. Na koncu bi se bar ambicioznijima moglo kazati da je granica NDH i Njemačke išla granicama bivše Dravske banovine, ali i to sa stanovitim korekcijama u hrvatsku korist.

Ne usuđujem se ni sumnjati u to da i Katedra i dr. M. Krešić znaju kako dr. N. Engelsfeld izmišlja kad tvrdi da je hrvatska «granica prema Srbiji bila (...) klasična granica Bosne i Hercegovine koja je išla do Cavtata» (Engelsfeld, 2006., 406.). Drugo bi bilo strašno i pomisliti! Ali, budući da majestetično govore o znanosti i o učenju «s razumijevanjem», još više me čudi da ni u jednom od tri izdanja i tijekom svih ovih godina nisu upozorili studente, da ni tu izmišljotinu ne uče, jer da, prvo, Srbija nije imala izlaza na more (pa ni kod Cavtata), što znači da Hrvatska tamo s njom nije mogla graničiti; drugo, da BiH kao posebna upravno-teritorijalna jedinica u Kraljevini Jugoslaviji nije uopće postojala, pa bi bilo pristojno kazati, na koju se BiH (austrougarsku, avnojsku, daytonsku?) misli. Potom bi bilo lijepo studente upozoriti, treće, da ni u jednom od tih slučajeva ni BiH nije imala granicu koja bi dolazila «do Cavtata», pa onda, četvrto, da je hrvatska granica na krajnjem jugoistoku bila granica između Hrvatske i Italije koja je anektirala neka područja tog dijela hrvatskoga primorja (od koga je dio danas u sastavu Crne Gore), a zatim, peto, da je sjevernije od toga tekla granica između Hrvatske i Crne Gore, koja je utvrđena hrvatsko-talijanskim sporazumom od 27. listopada 1941. godine. Ima tu još nekih finesa, puno je tih podataka, ali moglo bi se to nekako svladati u obveznome ispitnom gradivu. Kad se ispuni prvi uvjet: da Katedra postane svjesna kako studenti uče – obične izmišljotine. Problem, dakle, najprije treba svladati Katedra, pa bi tek onda mogla steći pravo da studentima dijeli lekcije.

Ne će baš biti točna ni tvrdnja dr. N. Engelsfeld, da se Rimski ugovori sastoje od svega «triju dokumenata» (Engelsfeld, 2006., 406.), jer imade na pravnim fakultetima i onih koji znaju da *falsa nominatio excusat*, pa će znati i to da je i «Zaključni zapisnik» od 18. svibnja 1941. ne samo «dokument», nego je čak i nekakav ugovor, jer strankama ugovornicama propisuje stanovite obveze i prava, a da u isti kontekst (u «dokumente») spadaju i neke zapovijedi kojima se uređuje položaj talijanske vojske u Hrvatskoj. No, nema potrebe ovdje gubiti vrijeme na to, jer sve to Katedra i dr. Krešić znaju, samo su svih ovih godina propustili o tome obavijestiti studente, ravnajući se onom, da malo vrijedi onaj

tko u malo gleda. Bit će, naime, da se je tom uzrečicom vodila Katedra, kad je propisala studentima da za ispit nauče i tvrdnju dr. N. Engelsfeld da je Italija «dobila srednju Dalmaciju do Omiša...» (Engelsfeld, 2006., 407.). Recimo da bi se ta formulacija – dostojna Katedre – mogla smatrati bar donekle razumljivom ako se autorici napravi širokogrudna koncesija i pođe od toga da ona pritom vjerojatno ne misli na talijanski posjed od Drača prema sjeverozapadu niti na Dalmaciju od Boke kotorske do Omiša, nego na Dalmaciju gledanu iz smjera Kvarnera ili Velebita. No, kako god je gledali, sa sjeverozapada ili s jugoistoka, nije granica «Prve zone» (što je također kolokvijalni, a ne službeni naziv!) tekla «kod Omiša», nego skoro dvadeset kilometara zapadnije, do napogled Splita koji je, bar po slovu ugovora, imao poseban položaj. No, zar bi dr. Engelsfeld, a s njom i Katedra i dr. Krešić, nepotrebno opterećivali studente s nekakvih 20 kilometara tamo ili ovamo, sve dok – živi *znanost!* I dok studenti moraju kupovati ovakve «udžbenike».

Zato je razumljivo da pedantna dr. Krešić ne će cjepidlačiti ni onda kad dr. N. Engelsfeld napiše da se NDH obvezala «drugim ugovorom» da «neće na jadranskoprimorskom području podizati nikakve utvrde» (Engelsfeld, 2006., 407.), iako nesumnjivo znade da takva formulacija podrazumijeva i neko drugo hrvatsko primorsko područje, a ne samo jadransko. Talijani, recimo, imaju jadranskoprimorsko područje jer imaju i ligurskoprimorsko, a i još neka. Hrvati imaju samo jadransko primorsko područje. Jednako tako bi bilo atipično za Katedru da s bilo kakvom ogradom prihvati tvrdnju dr. N. Engelsfeld, da se «trećim ugovorom» NDH obvezala da «neće sklapati međunarodne ugovore u protivnosti s talijanskom politikom» (Engelsfeld, 2006., 407.). Oni koji bi inzistirali na preciznosti i na logičnosti, upozorili bi studente da ni to ne treba shvatiti baš onako kako je napisano, jer je «trećim» ugovorom predviđeno da Hrvatska ne će preuzimati međunarodne obveze koje bi se kosile s duhom Rimskih ugovora (a ne s politikom talijanske vlade). Pravnik i pravni povjesničar bi to dvoje (ugovore i politiku) trebao razlikovati već zato što bi mogao znati da ugovore načelno valja poštivati, dok se politici načelno ne treba vjerovati.

Kad dr. N. Engelsfeld u kontekstu međunarodnih odnosa NDH napiše da su «s Vatikanom izmijenjene stalne diplomatske delegacije» (Engelsfeld, 2006., 408.), onda bi i Katedri i dr. Krešić moralo biti poznato da je to besmislica, jer svaki pismeniji gimnazijalac znade da je međusobno priznanje *de iure* pretpostavka razmjene diplomatskih predstavnika. Budući da je, unatoč Viktoru Novaku, Ivi Mihoviloviću i družini, općepoznato da Vatikan nije *de iure* priznao NDH, onda je sasvim nemoguće da bi između njih došlo do razmjene «stalnih diplomatskih delegacija». Ali, unatoč tome, Katedra tu besmislicu uvrštava u obveznu ispitnu literaturu, a ako ju studenti ne svladaju, može im se dogoditi da ih upravo dr. Krešić – u ime *znanosti* – na ispitu i sruši.

Jednako je tako potpuna izmišljotina kad dr. N. Engelsfeld napiše da je «u Zürichu (...) otvoren hrvatski konzulat, a u Zagrebu svojevrsno (čije? Op. T. J.) trgovačko predstavništvo» (Engelsfeld, 2006., 408.). Istina je upravo obrnuta:

u Zagrebu je i nakon proglašenja NDH nastavio djelovati ranije uspostavljeni švicarski konzulat, dok je NDH u Zürichu otvorila Stalno trgovinsko izaslanstvo. No, bilo bi uvredljivo očekivati da se Katedra i dr. Krešić baš ozbiljno drže činjenica. Zato je posve normalno da im ne smeta ni izmišljotina dr. N. Engelsfeld koja piše da je s nekim državama NDH imala «uspostavljene pune diplomatske odnose na razini veleposlanstava», slijedom čega su poglavniku vjerodajnice predali i neki «izvanredni veleposlanici» (408.). Upućeniji bi znali da NDH nikad i nigdje nije otvorila veleposlanstvo (*Botschaft, ambasciata, embassy*), niti je u Hrvatskoj bilo koja država imala diplomatsko predstavništvo toga ranga. Ozbiljni pravnici i pravni povjesničari o tom bi povelu računa, znajući da postoji nešto što se zove *Bečki pravilnik o rangu diplomatskih predstavnika*, donesen još 1815. na Bečkome kongresu, a znajući i ono što dr. N. Engelsfeld i Katedri ne pada na pamet: da u diplomaciji i u međunarodnim odnosima rang diplomatskog predstavništva nije sasvim beznačajna stvar, i da poslanstvo (*Gesandtschaft, legazione, legation*) ipak nije isto što i veleposlanstvo.

No, Katedri je posve normalno u obvezno ispitno štivo uvrstiti i sljedeću tvrdnju dr. N. Engelsfeld: «Diplomatske odnose na razini otpravnika poslova imale su Finska i Japan, dok je Vatikan imao u Zagrebu svoga papinskog legata» (Engelsfeld, 2006., 408.). Ovo je već znatan napredak, jer se u jednoj rečenici nalaze svega – tri pogriješke. No, i to je statistika na kojoj dr. N. Engelsfeld i Katedri što je njezin udžbenik propisala kao obvezno ispitno gradivo, valja pozavidjeti. Koje su to tri pogriješke? Prvo, Finsku u Hrvatskoj nije predstavljao otpravnik poslova, nego poslanik Onni Eugen Aleksander Talas. To što je njegovo stalno sjedište bilo izvan Hrvatske, ne utječe na njegov rang, kao što na činjenicu da Hrvatska s Liechtensteinom ima odnose na razini veleposlanika baš ništa ne utječe činjenica da je sjedište toga hrvatskog veleposlanika u – Bernu, dakle, u Švicarskoj. Nije dr. N. Engelsfeld morala pročitati Talasove uspomene, u kojima stoji i sljedeće: «U Zagreb sam stigao 22. rujna 1941. i započeo poslaničku službu u nezavisnoj Hrvatskoj...», ali bi bilo korisno da je prolistala popis članova diplomatskog zbora u NDH (ili da je jednostavno upitala nekoga tko o tome nešto znađe, jer možda negdje ima i takvih!). Drugo, Japan je u NDH u početku doista predstavljao Kazuichi Miura u svojstvu otpravnika poslova, ali je u veljači 1944. u Zagrebu otvoreno japansko poslanstvo, kojemu je na čelu i dalje bio Miura, ali sada u rangu poslanika (pa je kao takav iste godine svoje članke objavljene u Hrvatskoj uvrstio u knjigu *Japanac o Japanu*, koja je osvanula s predgovorom doglavnika Mile Budaka, predsjednika Hrvatsko-japanskoga društva). I treće, formulacija dr. N. Engelsfeld ne ostavlja nikakve dvojbe da je papinski legat (predstavnik države Vatikan?) bio na neki način akreditiran kod hrvatskih državnih vlasti, makar nije kazano na kojoj razini. A nije, nego je opat Marccone imao poseban status kod hrvatskog episkopata. Znađe to svaki vrabac na grani, ali nikako se ne da svladati ni dr. N. Engelsfeld niti Katedri koja je to štivo propisala kao obvezni udžbenik.

Izmišlja dr. N. Engelsfeld i onda kad tvrdi kako je Pavelić 10. rujna 1943. u odnosu na novooslobođena područja uputio «zapovjed (sic!) tamošnjem

pučanstvu da prihvati novu vlast» (Engelsfeld, 2006., 410.), jer takve zapovijedi nema, niti je ona logički i životno moguća. Pučanstvo se može pozvati, može mu se i prijetiti, ali ne može mu se zapovijedati. No, na Katedri je sve moguće. Jer, knjiga dr. N. Engelsfeld otužno svjedoči i to kako se na jednome pravnom fakultetu poima pravna priroda (međunarodnih) ugovora. Nakon što je ukratko (i, dakako, neprecizno) navela koje je bilateralne i multilateralne ugovore NDH sklopila i kojim je konvencijama pristupila, ona zaključuje: «Međutim, kako su tijekom rata sile Osovine postupno uzmicale, tako su i sklopljeni ugovori gubili svoju valjanost» (Engelsfeld, 2006., 409.). Nisu se, dakle, ugovori prestali primjenjivati, nisu postajali neprimjenljivi, nego su «gubili svoju (sic!) valjanost». Teško da bi se s takvom rečenicom prošao prijamni ispit na studiju hrvatskog jezika, a još bi se teže s takvom kvalifikacijom uspješno prošao ispit iz rimskoga prava kod ozbiljnog profesora, ali – na katedri nacionalne pravne povijesti Pravnoga fakulteta u Zagrebu i to je moguće, sve na veću slavu *znarnosti*.

I tako dalje, i tako dalje. Ovo su samo neke od ilustracija kvalitete obveznoga ispitnoga gradiva na «katedri za povijest hrvatskog prava i države» na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, s nepunih 9 (devet) stranica toga gradiva. Devet stranica, slovima i brojem, s četrdesetak faktografskih pogrješaka! Jer, uz ove koje sam spomenuo, ima ih, nažalost, na tih skromnih devet stranica još dosta. A imajmo na umu da to nije prvo, nego *čak treće izdanje*.

I ako je točna tvrdnja M. Krešić, da je dr. N. Engelsfeld otišla u mirovinu 2005. godine, čini mi se da je logično zaključiti kako je ovo, njezino «umirovljeničko» izdanje, dopunjeno i priređeno u suradnji s Katedrom, jer: možda je dr. N. Engelsfeld kao aktivna profesorica mogla postići da njezin priručnik bude proglašen udžbenikom unatoč svim silnim nedostacima, ali nakon što je otišla u mirovinu, pa u vlastitoj nakladi tiskala novo izdanje knjige što je propisana kao udžbenik, za to je morala imati vrlo snažnu potporu svojih nasljednika na Katedri. Oni, pak, u toj knjizi, kako se vidi, nisu uočili osobitih pogrješaka, pa je ona čak «dopunjena». Ne usuđujem se utvrđivati kako je izgledala prije tih poboljšica, možda mi junačko srce ne bi izdržalo.

Vjerujem da je sada jasnije, zašto se nisam usudio provjeravati, je li baš dr. N. Engelsfeld možda recenzirala prvi od dva članka dr. D. Čepula što je uvršten u ispitno gradivo. Jer, da sam u tom slučaju došao do potvrdnog odgovora, dragi Bog zna, kakve bi mi se misli o kontinuitetu i diskontinuitetu, selekciji i kriterijima počele rojiti u glavi. Možda bih došao i do kakvih tužnih zaključaka, pa čak i počeo patiti od nesanice. No, i bez toga bih rekao kako je očevitno da bi Katedra vjerojatno mogla imati prećih poslova od rasprave o mojoj neuduznoj, maloj i beznačajnoj bilješci u članku o državnosti NDH.

A imala bi prećih poslova, vjerojatno, i dr. M. Krešić, nastavnica na toj katedri. Jer, u knjizi dr. N. Engelsfeld, čije sam vrline ukratko prikazao, spominje se i Mirela Krešić, tada još samo kao «dipl. iur.». Važna je pritom bila uloga moje uvažene polemičke protivnice, diplomirane pravnice: priredila je kazala. I to ne jedno, nego čak tri: kazalo zemljopisnih imena, osoba i pojmova. Budući da je

sudjelovala u oblikovanju te knjige, tim veća je šteta što ni jednom jedinom riječju nije stala u obranu njezine autorice kad sam ju u svom članku onako nezgodno ocijenio. Pa neka je dr. N. Engelsfeld u mirovini, ali – osjećaj lojalnosti? A pristojnost? A katedra? A fakultet? A sveučilište? A znanost?

Jer, dr. N. Engelsfeld nije propustila u uvodnoj napomeni zahvaliti se M. Krešić na njezinoj pomoći, pa je bilo pristojno sad joj uzvratiti lojalnošću. Nelijepa je, iako vrlo rječita činjenica da je dr. Krešić, nažalost, propustila udovoljiti toj svojoj moralnoj obvezi. No, bilo kako bilo, iz tog sudjelovanja u nastanku knjige dr. N. Engelsfeld jasno slijedi bar to da je dr. Krešić još kao mlada pravica, na početku akademske karijere, pročitala prijelom knjige. Jer, bez toga ne bi bilo moguće napraviti kazala, zar ne?

Pročitala je, dakle, diplomirana pravica M. Krešić i tih nepunih devet stranica kojih smo se dotaknuli u prethodnim opaskama. I, što je učinila? Nitko ne zna («krhko je znanje»!), ali teoretski je, rekao bih, zamislivo sljedeće: (a) nije uopće uočila nijednu od tamošnjih četrdesetak pogrešaka, jer o materiji nema pojma; (b) uočila ih je sve i na njih upozorila ne samo autoricu nego i recenzente, S. Sokola i M. Apostolovu Maršavelsku, koji su – napose onaj prvi – na području nacionalne pravne povijesti priznati autoriteti, a onda je na te propuste upozorila i fakultetske vlasti, rekavši pritom kako bi bilo vrlo nezgodno da takva knjiga bude kao udžbenik svrstana u obvezno ispitno gradivo; (c) nije ju uopće zanimalo ništa drugo, osim kako *svezati konja tamo gdje gospodar kaže*.

Dakako, ne smije se isključiti ni kombinacija navedenih mogućnosti u raznim omjerima.

Znanstvena dostignuća doc. dr. sc. M. Krešić općenito su mi nepoznata, ali iz daljnega njezina napredovanja u fakultetskoj hijerarhiji mogao bi koji zlobnik s priličnim stupnjem izvjesnosti zaključivati, koju je od spomenutih mogućnosti dipl. iur. M. Krešić izabrala tih znamenitih, za njezinu karijeru osobito važnih godina. A kad me je već povukla za jezik, neka mi se dopusti ocijeniti (i dokazati), da su kazala koja je ona priredila, ni manje ni više nego – dostojan pripadak knjige dr. N. Engelsfeld. Da se *slično sličnome raduje* (i da one možebitne pomisli o kontinuitetu i diskontinuitetu i ne bi bile sasvim promašene), pokazuje nekoliko egzemplifikativnih dokaza te moje ocjene, koji slijede. Ne navodim stranice knjige, jer kazala poštuju abecedni red, pa je moje tvrdnje lako provjeriti.

Recimo, dakle, da je izostanak naglasaka na prezimenima što se navode u kazalu ili kazalima (poput prezimena Pétain, Rákóczy, Héderváry i dr.) puka tiskarska pogreška, iako se bez akcenata ta prezimena čitaju posve drugačije. Recimo da tiskaru možemo predbaciti što je krivo napisan niz pojmova i imena (pa umjesto Marseillea imamo «atentat u Marseillu», umjesto «Horthyja» tu nam je «Horty», umjesto «plana Barbarossa» imamo «plan Barbarosa», *acquisto nuovo* i *nuovissimo* su dosljedno prozvani «acquisto nuovo» i «acquisto nuovissimo», D'Annunzio je jednostavno postao «Gabriell», a Lloyd George nema imena, ali je zato postao «Lloyd Georg», jer autorica kazala valjda misli

da je drugi dio prezimena zapravo ime. Recimo da tiskar pati od iste bolesti od koje silno boluje Katedra, pa slabo zna hrvatski pravopis, uslijed čega umjesto «saveza s Čehoslovačkom» imamo «savez sa Čehoslovačkom», a umjesto Crne Gore tek toponim «Crna gora»; velikim su početnim slovima napisane «Dravska Banovina» i «Primorska Banovina», ali nam se zato nudi «Narodna republika Hrvatska», «Kraljevsko namjesništvo Demokratske federativne Jugoslavije», «Grubišno polje» itd. Američko Jugoslavensko narodno vijeće baš je tiskar prozvao «jugoslavenskim narodnim vijećem». Recimo da je tiskar i od drugih vlastitih imena stvorio opće imenice, slijedom čega je Međunarodni vojni sud u Nürnbergu postao tek «međunarodni vojni sud», a Državni sud za zaštitu države samo «sud za zaštitu države» odnosno «državni sud za zaštitu države». Možda se tiskaru učinilo zgodnim prekrstiti uglednoga hrvatskoga pravnog pisca, pa je Adolfo Rušnov postao «Adolf Rušnov», slično kao što je Edvard Kardelj postao «Eduard Kardelj», a Ambroz Vranyczany jednostavno – «Ambroz Vraniczany».

Recimo, dakle, da je sve to jedna lijepa i poprilična hrpa tiskarskih pogrešaka, pa recimo i da je tiskar pukim slučajem neki priučeni pravnik, pa se inventivno i *de lege ferenda* domislio onoga što ozbiljnu pravniku ne bi palo na pamet, poput «postupka pred trgovačko-mjeničnim sudovima o smetanju posjeda» i «izvanparničnog prava». No, teško će biti tiskaru predbaciti da je svojom voljom kod niza osoba izostavio osobna imena, pa tako – posve neuobičajeno i nepreporučljivo – u indeksu nalazimo samo prezimena: Barac, Best, Biankini, Borković, Chotek, Ciano, Deželić, Grandža itd. Očito ne tiskaru, nego baš mojoj uvaženoj polemičkoj protivnici nije palo na um, da bi Ciano u ovakvoj knjizi možda mogao biti jedan (makar ni Galeazzov otac nije baš potpuni anonimus!), ali da već kod Barca ili Deželića takve sigurnosti nema.

A bojim se da se nikako tiskaru ne će moći predbaciti odgovornost za to što u indeksu imamo «Narodno vijeće Države SHS», «adresu delegacije Narodnog vijeća Države SHS» i «delegaciju Narodnog vijeća Države SHS». Izgleda da, nažalost, diplomiranoj pravnici M. Krešić nije bilo poznato kako tijelo takvog naziva nikad nije postojalo (što je – kako nam ona svojim primjerom potvrđuje – svakako izvrsna preporuka za akademsko napredovanje na katedri nacionalne pravne povijesti!). Jer, postojalo je Narodno vijeće SHS, koje je nastalo znatno ranije od Države SHS, ali ni nakon što je došlo do toga državnopravnog provizorija, to se tijelo – kako svjedoče dokumenti čiji je uži izbor davno objavio B. Krizman, a onda nedavno, cjelovito i temeljito Marina Štambuk-Škalić i Zlatko Matijević – nikad nije nazivalo «Narodnim vijećem Države SHS». Tu, začudo, nije pogriješila čak ni dr. N. Engelsfeld, koja govori o «Narodnom vijeću SHS», nego je to jedan od *znanstvenih doprinosa* upravo moje polemičke protivnice, dr. M. Krešić.

Ne bi tiskaru palo na pamet ni to da kod pojma «poklisar» uputi na «nuncij», jer ta dva pojma nisu istoznačna. Ne će tiskar biti odgovoran ni za to što u kazalu pojmova među koalicijama nalazimo «prečansku», ali nigdje ne nalazimo službeni naziv koalicije koja se krije pod tim slikovitim izrazom:

Seljačko-demokratske koalicije. Teško da je tiskar odgovoran i za to što su i u tekstu dr. N. Engelsfeld i u kazalu M. Krešić prve novine na hrvatskome jeziku (*Kragliski Dalmatin*) inventivno prozване *Kraljevskim Dalmatinom*, a što među crkvama nalazimo i neku «hrvatsku» (ne možda Hrvatsku starokatoličku crkvu!). I tako dalje, i dalje tako, i tako dalje...

Sve su to plodovi mukotrpnog rada Katedre i njezinih nastavnika, ponajprije dr. N. Engelsfeld i M. Krešić, na svjetlanju ugleda znanosti i sveučilišta.

Treba li, dakle, još potanje objašnjavati, zašto me vrlo malo zanima što o meni misli doc. dr. sc. Mirela Krešić, i zašto štivo koje spada u obvezno ispitno gradivo na katedri za povijest hrvatskog prava i države na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu smatram potpuno irelevantnim, osim kao primjer kako *ne treba* pisati? Ali ni sada se ne ću poslužiti retoričkom figurom dr. Krešić, pa pitati Katedru, fakultet i Sveučilište: zar nije neshvatljivo da su stotine i stotine ovako ozbiljnih i grubih pogrješaka mogle nezamijećeno proći i da godinama prolaze pokraj toliko učenih sveučilišnih profesora (pa čak i pokraj *uvijek buduće* doc. dr. sc. M. Krešić!), i da se na katedri nacionalne pravne povijesti PFZ-a godinama i godinama studente podučava izmišljotinama i besmislicama? Zar je moguće da već desetak naraštaja studenata, budućih intelektualaca, mora nabavljati ove priručnike te iz njih učiti hrpu faktografskih pogrješaka? Zar je moguće da se godinama, pa i desetljećima ponavljaju izdanja loše pisanih i slabo lektoriranih sveučilišnih udžbenika punih pogrješaka i besmislica? Zar izmišljanje ima ikakve veze sa svrhom postojanja kolegija, sa smislom pohađanja fakulteta, ili sa znanošću uopće?

Ništa od toga ja, eto, ne ću pitati, nego ću čak i nauštrb vlastite djece, koja skupa sa stotinama svojih kolega svake godine, također moraju kupiti *baš ove* knjige (kao da nema elegantnijih načina da se baci novac?), i koja moraju baš ovakve pogrješke i besmislice učiti kao obvezno ispitno gradivo i koja *baš to* moraju polagati u sklopu jednoga inače korisnog ispita, prihvatiti svoj dio odgovornosti za to što me zapravo ne zanima kako doc. dr. sc. M. Krešić brani svoju službicu, svoju plaćicu i svoju (i tuđu) taštinu. Uz uvjet da to ne radi preko mojih leđa i *u ime znanosti*. Jer, to je već neuljudnost koja prelazi granice što ih je moja autsajderska malenkost spremna šutke otrpjeti.

Tomislav Jonjić